

Developing Solutions for Open Access to the Full Text of Theses/ Dissertations of Educational and Research Institutes in Iran

Farhad Shirani*

PhD in Knowledge Management; Assistant Professor;
Iranian Research Institute for Information Science and Technology
(IranDoc); Tehran, Iran Email: Shirani@irandoc.ac.ir

Hanieh Hodaei

MSc in Business Management; Iranian Research Institute
for Information Science and Technology (IranDoc); Tehran, Iran;
Email: Hodaei@guest.irandoc.ac.ir

Leila Namdarian

PhD in Science and Technology Policy; Assistant Professor;
Iranian Research Institute for Information Science and Technology
(IranDoc); Tehran, Iran Email: Namdarian@irandoc.ac.ir

Received: 03, Jul. 2019 Accepted: 24, Jul. 2020

Abstract: Students as researchers need valuable resources related to their fields such as theses/ dissertations. Open access should be supported by educational and research institutes and faculty members so that information is easily available to scholars, scientists and students. However, some of the educational and research centers refuse to make their theses and dissertations available, and they announce a variety of reasons for this refusal of access. By identifying these reasons, this research tries to eliminate them. For this purpose, first, according to the results of previous researches, a list of factors influencing open access to theses and dissertations were extracted. Then, in order to complete and finalize the mentioned list, the impact of these factors has been investigated using Delphi method and questionnaire tool. In this research, Delphi panel consists of 14 faculty members of educational and research institutes in Tehran who have been selected by purposeful sampling method. The results show that the factors of laws and regulations, social impact, information technology, author's credibility, observability, perceived awareness, attitude toward open access, self-confidence in knowledge dissemination, controllability, perceptual compatibility and culture have influence on open access to theses and dissertations.

* Corresponding Author

**Iranian Journal of
Information
Processing and
Management**

**Iranian Research Institute
for Information Science and Technology
(IranDoc)**

ISSN 2251-8223

eISSN 2251-8231

Indexed by SCOPUS, ISC, & LISTA

Vol. 36 | No. 2 | pp. 359-390

Winter 2021

Keywords: Knowledge Sharing Open Access, Dissertation, Thesis, Delphi Method, Educational and Research Institutes, Laws and Regulations, Social Impact, Information Technology

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در بافت مؤسسات آموزشی و پژوهشی ایران

فرهاد شیرانی

دکتری مدیریت دانش؛ استادیار؛ پژوهشگاه علوم
و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)؛ تهران، ایران؛
Shirani@irandoc.ac.ir

هانیه هدائی

کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی؛ پژوهشگاه علوم
و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)؛ تهران، ایران؛
Hodaei@guest.irandoc.ac.ir

لیلا نامداریان

دکتری سیاست‌گذاری علم و فناوری؛ پژوهشگاه علوم
و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)؛ تهران، ایران؛
Namdarian@irandoc.ac.ir

دریافت: ۱۳۹۸/۰۴/۱۲ | پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۲۴ | مقاله برای اصلاح به مدت ۴ ماه نزد پدیدآوران بوده است.

چکیده: دانشجویان به‌عنوان پژوهشگر به منابع ارزشمند مرتبط با رشته‌هایشان نظیر پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها نیاز دارند. مؤسسات آموزشی و پژوهشی باید از دسترسی آزاد حمایت نمایند تا اطلاعات به‌آسانی برای پژوهشگران، دانشمندان و دانشجویان در دسترس باشد. با وجود این، برخی از مراکز آموزشی و پژوهشی از در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌های خود خودداری می‌کنند و دلایل متنوعی را برای این عدم دسترسی اعلام می‌دارند. این پژوهش با شناسایی این دلایل سعی در رفع آن‌ها دارد. برای این منظور، در این پژوهش ابتدا با توجه به نتایج پژوهش‌های پیشین سیاهه‌ای از عواملی که بر دسترسی آزاد بر پایان‌نامه و رساله‌ها تأثیرگذار هستند، استخراج شده و سپس، به‌منظور تکمیل و نهایی کردن سیاهه مذکور، میزان تأثیر این عوامل با روش «دلفی» و با استفاده از ابزار پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفته است. پانل «دلفی» در این پژوهش متشکل از ۱۴ عضو هیئت علمی مؤسسات آموزشی و پژوهشی شهر تهران است که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که عواملی نظیر قوانین و مقررات، تأثیر اجتماعی، فناوری اطلاعات، اعتبار نویسنده، مشاهده‌پذیری، آگاهی ادراکی، نگرش نسبت به

نشریه علمی | رتبه بین‌المللی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

شاپا (چاپی) ۲۲۰۱-۸۲۲۳

شاپا (الکترونیکی) ۲۲۰۱-۸۲۳۱

نمایه در SCOPUS، ISI، و LISTA

www.irandoc.ac.ir

دوره ۳۶ | شماره ۲ | صص ۳۵۹-۳۹۰

زمستان ۱۳۹۹

دسترسی آزاد، خودباوری در انتشار دانش، کنترل‌پذیری، سازگاری ادراکی و فرهنگ بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تأثیر دارند.

کلیدواژه‌ها: اشتراک دانش، دسترسی آزاد، پایان‌نامه، رساله، روش دلفی، مؤسسات آموزشی و پژوهشی، قوانین و مقررات، تأثیر اجتماعی، فناوری اطلاعات

۱. مقدمه

«دسترسی» واژه‌ای است دارای مفاهیم و معانی ضمنی متنوع. بسیاری از تعریف‌های این واژه بر «آزادی یا توانایی به‌دست آوردن یا استفاده کردن از»، «اجازه، اختیار، یا توانایی وارد شدن، نزدیک شدن، ارتباط برقرار کردن با، یا عبور به و از» (Merriam-Webster 2001, 6) اشاره دارند. «دسترسی آزاد» به متون علمی و پژوهشی یعنی دسترس‌پذیری رایگان این متون از طریق اینترنت برای همگان و هر استفاده‌کننده‌ای برای خواندن، انتقال به رایانه شخصی، کپی‌برداری، توزیع، چاپ، جست‌وجو، و اتصال به منابع تمام‌متن این مقالات و استفاده از آن‌ها جهت هر منظور قانونی مجاز است و این کار بدون هرگونه محدودیت مالی، قانونی، و فنی به‌جز محدودیت دسترسی به خود اینترنت میسر است. نقشی که در اینجا می‌توان برای حق مؤلف قائل شد، کنترل مؤلفان بر تمامیت اثرشان و شناسایی صحیح اثر و استناد دقیق به آن است (Chan et al. 2002). یکی از عواملی که توجه‌کننده اهمیت دسترسی آزاد است، این که از پول مؤسسات دولتی که صرف پژوهش‌ها می‌شود، به‌نحو احسن و کامل استفاده نمی‌شود، زیرا بیشتر پژوهش‌هایی که توسط مؤسسات دولتی تأمین مالی می‌شوند، در پشت وبگاه‌های با دسترسی محدود ناشران پنهان می‌مانند و سایر محققان نمی‌توانند از آن‌ها استفاده کنند. به همین دلیل، بسیاری از مؤسسات تأمین مالی و سیاست‌گذاران شروع به صدور دستورالعمل‌هایی در زمینه دسترسی آزاد کرده‌اند تا پژوهشگرانی را که از بودجه دولتی استفاده می‌کنند، وادار نمایند تا نتایج پژوهش‌های خود را با دیگران به اشتراک بگذارند (Enserink 2016). افزون بر این، فشارهای مربوط به بودجه‌های کتابخانه همراه با افزایش قابل توجه بهای مجلات از دیگر عواملی است که ضرورت دسترسی آزاد را دوچندان نموده است (Gaule and Maystre 2011). دسترسی آزاد منافع متعددی به همراه دارد؛ برای نمونه، به جلوگیری و

شناسایی کلاهبرداری‌های مربوط به اطلاعات پژوهشی و تشویق به تهیه داده‌ها و کدهای باکیفیت و در نتیجه، کاهش خطاها کمک می‌کند (Andreoli-Versbach and Muller-Langer 2014). دسترسی آزاد همچنین، باعث دیده شدن، خوانده شدن و افزایش ارجاعات کارهای پژوهشی می‌شود (Ruiz-Perez 2017) و از سوی دیگر، تقویت پیشرفت علمی و نوآوری را به دنبال دارد (European Commission 2012). از بازیگران کلیدی دسترسی آزاد به اطلاعات پژوهشی، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی هستند که با در دست داشتن پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویان می‌توانند اطلاعات مورد نیاز پژوهشگران را فراهم نمایند. با وجود این که کارکرد اصلی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی تولید و انتشار و اشاعه دانش است و تعداد زیادی از دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی پیشرفته جهان امکان دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاهی خود را برای کاربرانی که به چنین اطلاعاتی نیاز دارند، فراهم آورده‌اند، شواهد نشان می‌دهد که امکان دسترسی آزاد به این منابع در ایران با موانع و محدودیت‌های متعددی مواجه است و بیشتر دانشگاه‌ها از ایجاد امکان دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اجتناب می‌کنند. این امر با رسالت اصلی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که گسترش آگاهی‌های علمی جامعه و توسعه علمی کشور است، همراستا نیست. دارندگان اطلاعات معمولاً دلایلی از جمله عدم رعایت حق تألیف توسط استفاده‌کنندگان، امکان سرقت علمی، نبود سازوکارهای قانونی برای برخورد و پیشگیری از تقلب علمی را به عنوان دلایل اصلی ممانعت از دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها بیان می‌کنند. این پژوهش در پی آن است که با بررسی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده، راهکارهایی را برای دسترسی آزاد به تمام‌متن و یا تصویر پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در بافت مؤسسات آموزشی و پژوهشی ایران پیشنهاد نماید.

۲. پیشینه پژوهش

۲-۱. مفهوم‌شناسی دسترسی آزاد

اصطلاح دسترسی آزاد در سال ۲۰۰۲، در کنفرانس «ابتکار دسترسی آزاد در بوداپست»^۱ مطرح شد. یکی از ثمرات این کنفرانس ارائه تعریفی برای دسترسی آزاد بود (Chan et al. 2002). نشست مهم دیگری در ماه آوریل ۲۰۰۳، در مؤسسه پزشکی «هوارد هوز»^۲، در

1. Budapest Open Access Initiative

2. Howard Hughes

«شوی چیس مری لند»^۱ برگزار شد که به «بیانیه بتسدا»^۲ در مورد نشر دسترسی آزاد و تعریف دسترسی آزاد منجر شد. بخش اصلی «بیانیه بتسدا» چنین است: «مؤلفان و افراد ذی‌نفع در حق تألیف، حق دسترسی رایگان، غیرقابل فسخ، جهانی، دائمی، جواز جهت کپی‌برداری، استفاده، توزیع، انتقال به رایانه شخصی، نمایش اثر به صورت عمومی و توزیع آثار مشتق شده امانند ترجمه‌ها، در هر رسانه دیجیتال و برای هر هدف قانونی، در معرض دید قرار دادن تألیف جهت اعتباربخشی به آن، و نیز حق چاپ جهت استفاده شخصی را به همه استفاده‌کنندگان عطا می‌کنند. مؤلف باید یک نسخه کامل از اثر و همه مواد مکمل آن را واگذار کند که شامل یک کپی از اثر در قالب الکترونیک استاندارد و مناسب است و باید فوراً برای نشر اولیه در حداقل یک پایگاه پویسته - که از سوی یک مؤسسه دانشگاهی، انجمن پژوهشی، نماینده دولتی یا دیگر مؤسسات حمایت می‌شود - ارسال شود (Bethesda Declaration 2003). «بیانیه بتسدا، مبتنی بر بیانیه «کنفرانس بوداپست» است، اما تفاوت‌هایی نیز دارند. نخست این که، «بیانیه بوداپست» نشان نمی‌دهد که چطور صاحبان حق تألیف مفهوم دسترسی آزاد را عملیاتی می‌کنند و جدای از توانایی برای دسترسی به آن به صورت رایگان، استفاده‌کنندگان چطور پی خواهند برد که یک اثر خاص، یک اثر با دسترسی آزاد است. «بیانیه بتسدا» مشخص می‌کند که صاحبان حق تألیف، حقوق معینی را تحت جواز به استفاده‌کنندگان می‌بخشند. این حقوق عبارت‌اند از: رایگان بودن، غیرقابل فسخ بودن، جهانی بودن، و دائمی بودن. جواز عبارت است از قرارداد با شرایطی که استفاده‌های مجاز را شرح می‌دهد، به طوری که همین قرارداد، چنانچه حقوق مربوط به حق تألیف را نادیده گیرد، حقوق دیگری را جایگزین آن می‌کند. دوم این که، حقی که در «بیانیه بتسدا» به آن اشاره شده و در «بیانیه بوداپست» نیامده، حقوق مربوط به آثار اشتقاقی است (سعادت ۱۳۸۷).

۲-۲. مدل‌های دسترسی آزاد

اخیراً دسترسی آزاد به پژوهش‌های علمی مورد توجه محققان و سیاست‌گذاران قرار گرفته است و بحث‌هایی را پیرامون این که آیا دسترسی آزاد سبب ایجاد مدل‌های جدید کسب و کار در اقتصاد دیجیتال می‌شود یا خیر ایجاد نموده است (Mueller-Langer,

1. Chevy Chace, Maryland

2. Bethesda statement

(Scheufen, and Waelbroeck 2020). بیشتر ناشران که تا پیش از این، مدل‌های کسب‌وکار^۱ خود را به‌طور اختصاصی بر پایه اشتراک مجلات مؤسسات دانشگاهی بنا نهاده بودند، به‌سوی مدل‌های کسب‌وکار سازگار با الزامات دسترسی آزاد که توسط سرمایه‌گذاران مقرر شده بود، تغییر جهت دادند. برای نمونه، در آغاز جنبش دسترسی آزاد تأکید زیادی بر اهمیت نقش نویسندگان در خودآرشیوی انتشارات خود در سپردنگاه‌های عمومی وجود داشت. از این رو، بسیاری از مؤسسات پژوهشی، که خودآرشیوی را راه حلی بالقوه برای کم کردن مشکل هزینه‌های اشتراک در مجلات قلمداد می‌نمودند، سیستم‌هایی را در این زمینه توسعه دادند تا پژوهشگران بتوانند به خودآرشیوی انتشارات خود بپردازند و از این طریق آن‌ها را در دسترس عموم قرار دهند. این سپردنگاه‌های سازمانی تحت نظارت و کنترل مؤسسه قرار داشتند و معمولاً مدیریت آن‌ها با کتابخانه‌ها بود (Martin-Martin et al. 2018). این‌گونه دسترسی اصطلاحاً دسترسی آزاد سبز^۲ نیز گفته می‌شود. مدل دیگر مجلات با دسترسی آزاد طلایی^۳ است. در این مدل، مجلات تمام مقالات خود را با دسترسی آزاد منتشر می‌کنند. درآمد آن‌ها معمولاً از طریق دریافت هزینه‌های پردازش مقاله^۴ از نویسندگان تأمین می‌شود تا دریافت هزینه‌های اشتراک از کتابخانه‌های دانشگاهی. البته، در مورد میزان هزینه‌های پردازش مقالات اختلاف نظرهای مختلفی وجود دارد (Fuchs and Sandoval 2013). با این حال، هزینه‌های اشتراک و هزینه‌های پردازش مقالات به‌طور دائم در حال افزایش هستند (Jubb et al. 2017). نوع دیگر دسترسی، مجلات با دسترسی آزاد ترکیبی^۵ است. در این حالت، مجلات ضمن این که مدل اشتراک را حفظ می‌کنند، به نویسندگان، حق انتخاب گزینه دسترسی آزاد را به‌شرط پرداخت هزینه‌های پردازش مقاله می‌دهند. البته، این مدل به‌دلیل این که هم از نویسندگان هزینه‌های پردازش مقاله را در ازای دسترسی آزاد به مقاله‌شان دریافت می‌کند و هم از کتابخانه‌ها هزینه اشتراک را در ازای دسترسی به مجموعه کامل مقالات مجله دریافت می‌نماید، مورد انتقاد زیادی قرار دارد. این پدیده اصطلاحاً «دو-مزدی»^۶ نامیده می‌شود، چون ناشر در ازای یک محتوا از دو محل هزینه دریافت می‌کند (Lawson 2018). در مجلات دسترسی آزاد با تأخیر^۷، مقالات را با گذشت یک بازه زمانی از زمان انتشار آن‌ها به‌صورت دسترسی آزاد درمی‌آورند.

1. Business models

2. green open access

3. gold open access

4. article processing charges (APC)

5. hybrid open access

6. double-dipping

7. delayed

این بازه زمانی در برخی از مجلات ۱۲ ماه و در برخی دیگر ۲۴ ماه است (Laakso and Polonioli 2018). مجلات دسترسی رایگان (مجانی)^۱ مجلاتی هستند که خواندن مقاله‌های آن‌ها رایگان و آزاد است، اما حقوق دیگری نظیر استفاده مجدد یا توزیع مقاله‌ها را برای کاربران قائل نیست. این مجلات کپی‌رایت مقالات را حفظ می‌کنند و در صنعت نشر تحت عنوان دسترسی عمومی^۲ شناخته می‌شود (Crotty 2017).

۳-۲. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها در پژوهش‌های پیشین

تاکنون عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به اطلاعات پژوهشی در مطالعات مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. ادراک نویسندگان از کسب اعتبار از طریق دسترسی آزاد به انتشارات‌شان از جمله عواملی است که در مطالعات مختلفی نظیر (Park و Samrgandi 2014) و (2007) بررسی شده است. دسترسی آزاد به انتشارات قابلیت مشاهده‌پذیری، و خواننده شدن و دیده شدن آن‌ها را افزایش می‌دهد، به‌ویژه اگر این انتشارات در پایگاه‌های تخصصی در دسترس قرار بگیرند (Park 2007). این موضوعات می‌تواند انگیزه لازم برای دسترسی آزاد به انتشارات را در نویسندگان و ناشران ایجاد نماید. این موضوع در مطالعاتی نظیر بررسی‌های (Samrgandi 2014)، Park (2007) و Ruiz-Pérez (2017) مورد اشاره قرار گرفته است. گاهی اوقات نویسندگان و صاحبان آثار این ادراک را دارند که دسترسی آزاد به توسعه حرفه علمی و تحقق اهداف بلندمدت آن‌ها استفاده ارزشمند از زمان و کسب منافع مالی منجر خواهد شد و همین ادراک، آن‌ها را به پذیرش دسترسی آزاد ترغیب می‌کند (Samargandi 2014; Park 2007). امروزه، رشد و توسعه فناوری اطلاعات زیرساخت‌های لازم برای دسترسی آزاد انتشارات را فراهم کرده و این امر را از طریق ایجاد مخازن قوی اطلاعاتی و بهبود ارتباطات علمی تسهیل نموده و سرعت بخشیده است (Samargandi 2014; Park 2007; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010; Mellor 2016). برای نمونه، اخیراً سروورهایی با عنوان پیش‌ازانتشار^۳ که زیرساخت‌های آن‌ها مبتنی بر چارچوب علم باز^۴ است، ایجاد شده است. چارچوب علم باز پروژه‌ای است که توسط یک سازمان غیرانتفاعی تحت عنوان مرکز علم باز به‌منظور آزاد بودن، کاهش سرقت علمی و کاهش تکرار پژوهش‌ها اجرا شد (Mellor 2016). امروزه، شبکه‌های اجتماعی که از نتایج رشد و توسعه فناوری اطلاعات هستند، با

1. gratis access

2. public access

3. preprint

4. open science framework

فراهم‌نمودن بستر نرم‌افزاری که کاربران به سرعت می‌توانند کارهای خود را با دیگران به اشتراک بگذارند، توجه را به خود جلب نموده و از آن جمله می‌توان به شبکه‌هایی نظیر «ریسرچگیت»^۱ و «آکادمیا»^۲ اشاره کرد (Alsalmi, Liew and Chawner 2014; Bjork 2016; Borrego 2017). تفاوت شبکه‌های اجتماعی با سپردنگاه‌های دسترسی آزاد این است که در شبکه‌های اجتماعی هیچ کنترلی دربارهٔ رعایت حق کپی‌رایت وجود ندارد و همین امر باعث می‌شود که حجم زیادی از اسنادی که کپی‌رایت آن‌ها را نقض کرده‌اند، در شبکه‌های اجتماعی در دسترس باشند (Jamali 2017). بی‌شک اجتماع نیز در دسترسی آزاد انتشارات بی‌تأثیر نیست. گاهی نویسندگان تحت تأثیر پژوهشگران برجسته هم‌رشته، افراد مهم، افراد مافوق، همکاران مؤسسه محل خدمت به دسترسی آزاد انتشارات گرایش و تمایل پیدا می‌کنند (Samargandi 2014; Park 2007; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010; Samargandi 2010). حمایت مالی، سیاست‌های انتشاراتی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی (Samargandi 2014; Andreoli-Versbach and Mueller-Langer 2014; park 2007; Muller-Langer, Scheufen and Waelbroeck 2020) و فرهنگ سازمانی (Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010) نیز از دیگر عوامل مهم در سطح مؤسسه است. علاوه بر این‌ها، برخی از عوامل فردی مهم نیز که در مطالعات پیشین به آن‌ها اشاره شده عبارت‌اند از: آگاهی نویسندگان از دسترسی آزاد و پایگاه‌های دسترسی آزاد (Ruiz-Perez 2017; Park 2007; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010)، اعتماد به نفس نویسندگان برای انتشار خروجی پژوهش و توسعه وب‌سایت شخصی (Park 2007; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010)، نگرش مثبت نویسندگان نسبت به دسترسی آزاد (Ruiz-Perez 2017; Park 2007; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010)، هرچه فرایند دسترسی آزاد آسان‌تر و قابل درک‌تر بوده و به تلاش کمتری نیاز داشته باشد، مورد استقبال بیشتری قرار خواهد گرفت (Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010). البته، برخی موانع در مسیر دسترسی آزاد انتشارات وجود دارد که عبارت‌اند از: سرقت علمی از اثر نویسنده (Alsalmi, Liew and Chawner 2014) و نقض حقوق مادی و معنوی نویسنده (Samargandi 2014; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010). موارد گفته شده در جدول ۱، طبقه‌بندی شده‌اند.

جدول ۱. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها در پژوهش‌های پیشین

منابع	معیارها	سازه/ عوامل
(Samargandi 2014; Park 2007)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ دسترسی آزاد، احساس دانشمند بودن ایجاد می‌کند. ◇ دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله نویسنده را مشهور می‌کند. ◇ دسترسی آزاد، اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد. 	سودمندی اعتبار درک‌شده ^۱
(Samargandi 2014; Park 2007; Ruiz-Perez 2017)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ دسترسی آزاد، دسترسی به پایان‌نامه/ رساله را آسان‌تر می‌کند. ◇ دسترسی آزاد، تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد. ◇ دسترسی آزاد، وسعت دسترسی به پایان‌نامه/ رساله را به وجود می‌آورد. ◇ دسترسی آزاد، تأثیر پایان‌نامه/ رساله را افزایش می‌دهد. ◇ دسترسی آزاد، درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/ رساله را افزایش می‌دهد. 	سودمندی مشاهده‌پذیری ادراکی ^۲
(Samargandi 2014; Park 2007)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ دسترسی آزاد، برای توسعه حرفه علمی مفید است. ◇ دسترسی آزاد، استفاده ارزشمند از زمان را فراهم می‌کند. ◇ دسترسی آزاد، رسیدن به اهداف بلندمدت نویسنده را محقق می‌سازد. ◇ دسترسی آزاد، برای کسب منافع مالی مفید است. 	سودمندی شغلی ادراکی ^۳
(Park 2007)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی، دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد. 	سازگاری ادراکی ^۴
(Samargandi 2014; Park 2007); Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ◇ تمایل افراد مافوق نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ◇ تمایل افرادی که برای نویسنده مهم هستند به انتشار پایان‌نامه/ رساله نویسنده، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ◇ تمایل پژوهشگران برجسته هم‌رشته نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ◇ تمایل مؤسسه‌ای که از پایان‌نامه/ رساله حمایت مالی می‌کند به انتشار پایان‌نامه/ رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ◇ الزام مؤسسه تأمین‌کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. 	تأثیر اجتماعی ^۵

1. perceived authoritative advantage

2. perceived visible advantage

3. perceived career benefit

4. perceived topical compatibility

5. social influence

منابع	معیارها	سازه / عوامل
(Samargandi 2014); (Park 2007; Alsalmi, Liew, and Chawner 2014; Dulle, Minish-Majanja, and Cloete 2010; Mellor 2016)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را سرعت می‌بخشد. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها ایجاد می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه/ رساله را آسان می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را بیشتر می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، کنترل بیشتری برای نویسنده در فرایند انتشار ایجاد می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، بهره‌وری انتشار را بیشتر می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک بگذارد. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهش‌های عمیق‌تر را فراهم می‌آورد. ◇ با استفاده از فناوری اطلاعات، بازخورد خوانندگان آسان‌تر کسب می‌شود. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات، شبکه‌های اجتماعی دسترسی آزاد را بهبود می‌بخشند. 	سودمندی فناوری ادراکی ^۱
(Samargandi 2014; Park 2007; Andreoli-Versbach and Mueller-Langer 2014; Muller-Langer, Scheufen and Waelbroeck 2020)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ حمایت مالی، یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/ رساله به صورت دسترسی آزاد است. ◇ سیاست‌های انتشار مؤسسه بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارند. 	کنترل‌پذیری ^۲
(Park 2007; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010; Wang and Su 2007)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ داشتن اعتماد به نفس برای جست‌وجوی اطلاعات علمی در اینترنت موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ داشتن اعتماد به نفس برای طراحی وبسایت شخصی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. 	خودباوری اینترنت

1 perceived technological advantage

2. controllability

منابع	معیارها	سازه/ عوامل
(Park 2007; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010; Ruiz-Perez 2017; Bjork 2004; Foster and Gibbons 2005)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ آگاهی از این که استفاده از پایان‌نامه/ رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه می‌دهد. ◇ آگاهی از پایگاه‌های دسترسی آزاد موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی از جنبش دسترسی آزاد موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و تقلب در تهیه آثار علمی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی نویسنده از نظام ثبتی اثر علمی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌های حمایت از پدیدآوران پایان‌نامه/ رساله سبب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. 	آگاهی (دانش) ادراکی ^۱
(Park 2007; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010; Andreoli-Versbach and Mueller-Langer 2014; Ruiz-Perez 2017)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ انتشار اثر در پایگاه دسترسی آزاد^۲ یک ایده خوب است. ◇ انتشار اثر در پایگاه دسترسی آزاد پایان‌نامه/ رساله را جالب‌تر می‌سازد. ◇ انتشار اثر در پایگاه دسترسی آزاد برای نویسنده آسان است. ◇ انتشار اثر در پایگاه دسترسی آزاد برای جامعه علمی مفید است. 	نگرش نسبت به دسترسی آزاد
(Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد. ◇ توانایی انتشار پایان‌نامه/ رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم. ◇ یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/ رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است. ◇ دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت آسان است. ◇ به‌وضوح لزوم^۴ انتشار محتوای علمی را در پایگاه‌های دسترسی آزاد درک می‌کنم. 	تلاش مورد انتظار ^۳ در دسترسی آزاد
(Alsalmi, Liew and Chawner 2014; Bjork 2016; Borrego 2017)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ شبکه‌های اجتماعی دسترسی آزاد به اطلاعات پایان‌نامه/ رساله را ترویج می‌کنند. ◇ شبکه‌های اجتماعی دسترسی آزاد به پایان‌نامه/ رساله را تسهیل می‌کنند. 	شبکه‌های اجتماعی

1. perceived awareness

2. open access outlets

3. effort expectancy

4. implications

منابع	معیارها	سازه/عوامل
(Alsalmi, Liew and Chawner 2014)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ انتشار در پایگاه دسترسی آزاد سرقت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد. ◇ با دسترسی آزاد، کپی‌برداری و استفاده از پایان‌نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده آن افزایش می‌یابد. ◇ با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه شود. ◇ با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است به‌عنوان یک پژوهش اصیل علمی معرفی گردد. 	سرقت علمی
(Samargandi 2014; Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود. ◇ نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند. ◇ حقوق مادی دانشگاه در دسترسی آزاد به پایان‌نامه از بین می‌رود. ◇ بخشی از حقوق معنوی صاحبان حق تألیف در پایگاه‌های دسترسی آزاد نقض می‌شود. 	حق مؤلف
(Dulle, Minish-Majanja and Cloete 2010)	<ul style="list-style-type: none"> ◇ سازمان من فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را ترویج می‌کند. 	فرهنگ

۳. روش پژوهش

برای انجام این پژوهش از روش «دلفی» استفاده شده است. ابتدا، از طریق مطالعه پژوهش‌های گذشته، شناختی از وضع موجود در این زمینه حاصل شد و بر همین اساس نیز لیستی از عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به اطلاعات استخراج گردید. سپس، با استفاده از روش «دلفی» و با نظر اعضای پنل عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تکمیل و نهایی شدند.

۳-۱. جامعه و نمونه پژوهش

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اعضای هیئت علمی مؤسسات آموزشی و پژوهشی دولتی است. در انتخاب نمونه پژوهش از نمونه‌گیری هدف‌دار یا قضاوتی استفاده شد و بر این فرض استوار است که دانش پژوهشگر درباره جامعه^۱ برای دستچین کردن اعضای پانل قابل استفاده است (علیدوستی ۱۳۸۵). در روش «دلفی» اعضای پانل باید از متخصصان

1. population

موضوع پژوهش باشند و هنگامی که میان اعضای پانل تجانس وجود داشته باشد، حدود ۱۰ تا ۲۰ عضو توصیه شده است (همان). بر این اساس، ابتدا ۱۸ نفر عضو هیئت علمی دانشگاه یا مؤسسه پژوهشی در شهر تهران که پژوهشگر برای مشارکت در این پژوهش مناسب می‌دانست نامزد شدند و ۱۴ نفر موافقت خود را برای مشارکت در پانل «دلفی» اعلام کردند. اعضای پانل به صورت حضوری در این پژوهش شرکت کردند. از میان ۱۴ نفر اعضای پانل، ۸ نفر عضو هیئت علمی دانشگاه و ۶ نفر عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهشی بودند. از این تعداد ۹ نفر مرد و ۵ نفر زن، ۱۲ نفر دکتری تخصصی و ۲ نفر مربی بودند.

۲-۳. ابزار پیمایش

در این پژوهش از مطالعات کتابخانه‌ای و پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است.

۳-۳. اعتبار و روایی پرسشنامه

به منظور سنجش روایی ابزار اندازه‌گیری هفت نفر از افراد خبره و صاحب‌نظر در حوزه پژوهش انتخاب شدند و پرسشنامه‌ها در اختیار آنان قرار گرفت و از آنان خواسته شد که نظرات خود را درباره مواردی از قبیل ناکافی بودن، خسته و کسل کننده بودن، نیاز به چندبار خواندن، دشواری در درک مفهوم و کافی نبودن پاسخ‌ها و مناسب بودن زمان پاسخ‌گویی بیان کنند. برای سنجش اعتبار پرسشنامه معمولاً ضریب آلفای «کرونباخ» مورد استفاده قرار می‌گیرد که به عنوان یک قاعده کلی، میزان آلفا دست کم باید ۰/۷ باشد (علیدوستی ۱۳۸۵). آلفای «کرونباخ» محاسبه شده برای عامل‌های مختلف پژوهش عبارت‌اند از: سودمندی اعتبار درک شده (۰/۸۴)، سودمندی مشاهده‌پذیری ادراکی (۰/۷۵)، سازگاری ادراکی (۰/۷۹)، سودمندی فناوری‌آوردانه ادراکی (۰/۷۹)، تأثیر اجتماعی (۰/۷۱)، کنترل‌پذیری (۰/۷۴)، خودباوری اینترنت (۰/۸۱)، نگرش نسبت به دسترسی آزاد (۰/۸۳)، تلاش مورد انتظار در دسترسی آزاد (۰/۷۴)، سرقت علمی (۰/۷۸)، شبکه‌های اجتماعی (۰/۷)، حق مؤلف (۰/۷۱)، و فرهنگ (۰/۷۴).

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱. دور اول دلفی

پرسشنامه دور اول شامل لیستی از عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به اطلاعات پایان‌نامه‌ها/ رساله‌هاست که از پژوهش‌های پیشین استخراج شده بود و به‌صورت حضوری به ۱۴ نفر از اعضای پانل تحویل داده شد. پاسخ‌دهنده باید نظر خود را درباره میزان تأثیر هر یک از آن‌ها در دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها با انتخاب یکی از گزینه‌های طیف «لیکرت» شامل «تأثیر بسیار کم»، «تأثیر کم»، «تأثیر متوسط»، «تأثیر زیاد»، و «تأثیر بسیار زیاد» اعلام می‌کرد. نتایج تحلیل پاسخ‌های این دور در جدول ۲، آمده است.

جدول ۲. توصیف آماری نظر پاسخ‌دهندگان در مرحله اول دلفی

کد	شرح معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار
۱	استفاده از فناوری اطلاعات فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را سرعت می‌بخشد.	۱۴	۴/۵۷	۰/۵۱
۲	دسترسی آزاد وسعت دسترسی به پایان‌نامه/ رساله را به‌وجود می‌آورد.	۱۴	۴/۵۰	۰/۸۵
۳	استفاده از فناوری اطلاعات دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند.	۱۴	۴/۴۳	۰/۵۱
۴	استفاده از فناوری اطلاعات دسترسی به پایان‌نامه/ رساله را آسان‌تر می‌نماید.	۱۴	۴/۳۶	۱/۰۱
۵	استفاده از فناوری اطلاعات سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را بیشتر می‌کند.	۱۴	۴/۳۶	۰/۵۰
۶	آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌های حمایت از پدیدآوران پایان‌نامه/ رساله موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۴/۳۶	۰/۶۳
۷	دسترسی آزاد تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد.	۱۴	۴/۲۹	۰/۹۱
۸	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد.	۱۴	۴/۲۹	۰/۷۳
۹	استفاده از فناوری اطلاعات به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک بگذارد.	۱۴	۴/۲۹	۰/۴۷
۱۰	سیاست‌های انتشار مؤسسه بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۴/۲۹	۰/۹۱
۱۱	آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۴/۲۹	۰/۷۳
۱۲	آگاهی نویسنده از نظام ثبتی اثر علمی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۴/۲۹	۰/۷۳
۱۳	انتشار پایان‌نامه/ رساله در پایگاه دسترسی آزاد ایده خوبی است.	۱۴	۴/۲۹	۰/۶۱
۱۴	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله را جالب‌تر می‌سازد.	۱۴	۴/۲۹	۰/۹۹

کد	شرح معیار	تعداد	میانگین انحراف معیار
۱۵	به وضوح لزوم انتشار محتوای علمی را در پایگاه‌های دسترسی آزاد درک می‌کنم.	۱۴	۴/۲۹
۱۶	استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهش‌های عمیق‌تر را فراهم می‌آورد.	۱۴	۴/۲۱
۱۷	تمایل افراد مافوق نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۴/۲۱
۱۸	الزام مؤسسه تأمین‌کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۴/۲۱
۱۹	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد برای جامعه علمی مفید است.	۱۴	۴/۲۱
۲۰	تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد.	۱۴	۴/۲۱
۲۱	استفاده از فناوری اطلاعات، یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها ایجاد می‌کند.	۱۴	۴/۱۴
۲۲	استفاده از فناوری اطلاعات بهره‌وری انتشار را بیشتر می‌کند.	۱۴	۴/۱۴
۲۳	با استفاده از فناوری اطلاعات بازخورد خوانندگان آسان‌تر کسب می‌شود.	۱۴	۴/۱۴
۲۴	تمایل مؤسسه حامی مالی انتشار پایان‌نامه/ رساله به انتشار آن، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۴/۱۴
۲۵	آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۴/۱۴
۲۶	دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت آسان است.	۱۴	۴/۱۴
۲۷	دسترسی آزاد اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد.	۱۴	۴/۰۷
۲۸	دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله نویسنده را مشهور می‌کند.	۱۴	۴/۰۷
۲۹	تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۴/۰۷
۳۰	آگاهی از پایگاه‌های دسترسی آزاد موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۴/۰۷
۳۱	دسترسی آزاد تأثیر پایان‌نامه/ رساله را افزایش می‌دهد.	۱۴	۳/۹۳
۳۲	دسترسی آزاد برای توسعه حرفه علمی نویسنده مفید است.	۱۴	۳/۹۳
۳۳	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه/ رساله را آسان می‌کند.	۱۴	۳/۹۳
۳۴	آگاهی از این که استفاده از پایان‌نامه/ رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه می‌دهد.	۱۴	۳/۹۳
۳۵	آگاهی از جنبش دسترسی آزاد موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۳/۹۳

کد	شرح معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار
۳۶	انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد.	۱۴	۳/۸۶	۰/۸۶
۳۷	دسترسی آزاد درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/ رساله را بهبود می‌بخشد.	۱۴	۳/۷۹	۱/۱۲
۳۸	دسترسی آزاد استفاده ارزشمند از زمان را فراهم می‌کند.	۱۴	۳/۷۹	۱/۰۵
۳۹	دسترسی آزاد امکان دستیابی به اهداف بلندمدت نویسنده را فراهم می‌آورد.	۱۴	۳/۷۹	۰/۸۹
۴۰	تمایل به انتشار پایان‌نامه/ رساله نویسنده برای افرادی که برای نویسنده مهم هستند، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۳/۷۱	۰/۸۳
۴۱	حمایت مالی یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/ رساله به صورت دسترسی آزاد است.	۱۴	۳/۷۱	۱/۲۰
۴۲	داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۳/۷۱	۱/۰۷
۴۳	دسترسی آزاد احساس دانشمند بودن برای نویسنده ایجاد می‌کند.	۱۴	۳/۵۷	۱/۰۲
۴۴	نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند.	۱۴	۳/۵۷	۰/۸۵
۴۵	داشتن اعتماد به نفس برای جست‌وجوی اطلاعات علمی در اینترنت موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۳/۵۰	۱/۰۹
۴۶	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد سرقت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد.	۱۴	۳/۴۳	۱/۳۴
۴۷	داشتن اعتماد به نفس برای طراحی وب‌سایت شخصی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۳/۳۶	۱/۰۸
۴۸	توانایی انتشار پایان‌نامه/ رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم.	۱۴	۳/۳۶	۱/۲۸
۴۹	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه شود.	۱۴	۳/۳۶	۱/۰۸
۵۰	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد برای نویسنده آسان است.	۱۴	۳/۲۹	۱/۲۰
۵۱	یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/ رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است.	۱۴	۳/۲۹	۱/۲۰
۵۲	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله نویسنده ممکن است به عنوان یک پژوهش اصیل علمی معرفی گردد.	۱۴	۳/۲۹	۱/۴۴
۵۳	حقوق مادی مؤسسه در دسترسی آزاد به پایان‌نامه/ رساله از بین می‌رود.	۱۴	۳/۱۴	۱/۲۹
۵۴	بخشی از حقوق معنوی مؤلف در پایگاه‌های دسترسی آزاد نقض می‌شود.	۱۴	۳/۱۴	۱/۲۹
۵۵	مؤسسه من فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را ترویج می‌کند.	۱۴	۳/۱۴	۱/۵۱
۵۶	شبکه‌های اجتماعی دسترسی آزاد به اطلاعات پایان‌نامه/ رساله را ترویج می‌کنند.	۱۴	۳/۱۲	۱/۴۱
۵۷	شبکه‌های اجتماعی دسترسی آزاد به پایان‌نامه/ رساله را تسهیل می‌کنند.	۱۴	۳/۱۲	۱/۳۸

کد	شرح معیار	تعداد	میانگین انحراف معیار
۵۸	با دسترسی آزاد کپی برداری و استفاده از پایان نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده آن افزایش می یابد.	۱۴	۳/۰۷ ۱/۳۸
۵۹	دسترسی آزاد برای کسب منافع مالی مفید است.	۱۴	۲/۹۳ ۱/۰۰
۶۰	حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می شود.	۱۴	۲/۹۳ ۱/۲۱

افزون بر این، در پرسشنامه دور اول از اعضای پانل خواسته شد در صورتی که عوامل تأثیرگذار دیگری را می شناسند، آن ها را در پرسشنامه ثبت کنند. اعضای پانل ۲۳ عامل را پیشنهاد کرده بودند که بعد از ادغام و حذف تکراری ها ۱۲ عامل باقی ماند. ضریب همابستگی «کندال» در مرحله اول ۰/۵۳۸ بود. جدول ۳، عوامل ارائه شده از سوی اعضای پانل را نشان می دهد.

جدول ۳. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه ها/ رساله های ارائه شده از طرف اعضای پانل

ردیف	عنوان	تعداد تکرار
۱	عدم وجود دستورالعمل های جامع در زمینه انتشار تمام متن پایان نامه/ رساله ها	۴
۲	مشارکت و همکاری با سازمان های بین المللی فعال در زمینه دسترسی آزاد	۴
۳	وجود قوانین و مقررات مقابله با تقلب علمی	۴
۴	الگوگیری از تجربیات موفق دانشگاه های برتر جهان	۳
۵	ایجاد کنسرسیوم ملی دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها	۳
۶	استفاده از نرم افزارهای کشف تقلب	۳
۷	تعیین وضعیت حقوق مادی و معنوی پایان نامه/ رساله	۳
۸	وجود نظام انگیزشی در به اشتراک گذاری پایان نامه ها/ رساله ها	۲
۹	ثبات سیاست ها در زمینه انتشار اطلاعات علمی در کشور	۱
۱۰	وجود حمایت های مالی مناسب و کافی	۱
۱۱	الزام بخش خصوصی، مانند دانشگاه آزاد اسلامی برای ایجاد امکان دسترسی آزاد	۱
۱۲	حمایت از مراکز انتشاردهنده اطلاعات علمی مانند «ایراندک»	۱

۴-۲. دور دوم دلفی

پرسشنامه دور دوم همراه با لیستی از عوامل پیشنهادی شرکت کنندگان در دور اول

تکمیل و آماده شد و پاسخ‌دهنده باید نظر خود را درباره میزان تأثیر هر یک از آن‌ها در دسترسی آزاد به پایان‌نامه/ رساله‌ها اعلام می‌کرد. افزون بر آن در بخش دوم، از پاسخ‌دهندگان خواسته شد تا نظر خود را در مورد «پیش‌برنده»، «بازدارنده» و یا «دوسویه بودن» عامل بیان کنند. سیزده پرسشنامه پس از توزیع بین ۱۴ نفر از اعضای پانل بازگردانیده شد. در این مرحله سه عامل «شبکه‌های اجتماعی دسترسی آزاد به اطلاعات پایان‌نامه/ رساله را ترویج می‌کنند» و «شبکه‌های اجتماعی دسترسی آزاد به پایان‌نامه/ رساله را تسهیل می‌کنند» و «دسترسی آزاد برای کسب منافع مالی مفید است» را که اعضای پانل پیشنهاد حذف آن‌ها را داده بودند، حذف شدند. با توجه به این که ضریب هم‌هنگی «کندل» در این دور، ۰/۶۸ است، تقریباً نشان از اتفاق نظر قوی دارد. بنابراین، روش «دلفی» در دور دوم پایان یافت. جدول ۴، دسته‌بندی عوامل به «بازدارنده»، «پیش‌برنده» و «دوسویه بودن» را نشان می‌دهد.

جدول ۴: تکنیک عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه/ رساله

ردیف	شرح عامل	پیش‌برنده بازدارنده دوسویه
۱	بخشی از حقوق معنوی مؤلف در پایگاه‌های دسترسی آزاد نقض می‌شود.	✓
۲	دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله نویسنده را مشهور می‌کند.	✓
۳	استفاده از نرم‌افزارهای کشف تقلب	✓
۴	سیاست‌های انتشار مؤسسه بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارند.	✓
۵	دسترسی آزاد، تأثیر پایان‌نامه/ رساله را افزایش می‌دهد.	✓
۶	استفاده از فناوری اطلاعات فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را سرعت می‌بخشد.	✓
۷	آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	✓
۸	استفاده از فناوری اطلاعات بهره‌وری انتشار را بیشتر می‌کند.	✓
۹	آگاهی نویسنده از نظام ثبتی اثر علمی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	✓
۱۰	ایجاد کنسرسیوم ملی دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها	✓
۱۱	استفاده از فناوری اطلاعات دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند.	✓
۱۲	استفاده از فناوری اطلاعات دسترسی به پایان‌نامه/ رساله را آسان تر می‌نماید.	✓
۱۳	استفاده از فناوری اطلاعات سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را بیشتر می‌کند.	✓

پیش‌برنده بازدارنده دوسویه

ردیف شرح عامل

- ✓ ۱۴ آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدیدآوران پایان‌نامه/ رساله موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
- ✓ ۱۵ دسترسی آزاد تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد.
- ✓ ۱۶ استفاده از فناوری اطلاعات به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک بگذارد.
- ✓ ۱۷ انتشار پایان‌نامه/ رساله در پایگاه دسترسی آزاد یک ایده خوب است.
- ✓ ۱۸ انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله را جالب‌تر می‌سازد.
- ✓ ۱۹ به‌وضوح لزوم انتشار محتوای علمی را در پایگاه‌های دسترسی آزاد درک می‌کنم.
- ✓ ۲۰ استفاده از فناوری اطلاعات ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد.
- ✓ ۲۱ مشارکت و همکاری با سازمان‌های بین‌المللی فعال در زمینه دسترسی آزاد
- ✓ ۲۲ الگوبری از تجربیات موفق دانشگاه‌های برتر جهان
- ✓ ۲۳ الزام مؤسسه تأمین‌کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/ رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.
- ✓ ۲۴ دسترسی آزاد وسعت دسترسی به پایان‌نامه/ رساله را به‌وجود می‌آورد.
- ✓ ۲۵ استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهش‌های عمیق‌تر را فراهم می‌آورد.
- ✓ ۲۶ تمایل مافوق‌های نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.
- ✓ ۲۷ انتشار در پایگاه دسترسی آزاد برای جامعه علمی مفید است.
- ✓ ۲۸ تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد.
- ✓ ۲۹ آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
- ✓ ۳۰ استفاده از فناوری اطلاعات یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها ایجاد می‌کند.
- ✓ ۳۱ با استفاده از فناوری اطلاعات بازخورد خوانندگان آسان‌تر کسب می‌شود.
- ✓ ۳۲ تمایل مؤسسه‌ای که از پایان‌نامه/ رساله حمایت مالی می‌کند به انتشار پایان‌نامه/ رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.
- ✓ ۳۳ دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت آسان است.
- ✓ ۳۴ آگاهی از این که استفاده از پایان‌نامه/ رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه می‌دهد.

ردیف	شرح عامل
۳۵	دسترسی آزاد اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد. ✓
۳۶	تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ✓
۳۷	آگاهی از پایگاه‌های دسترسی آزاد موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ✓
۳۸	تعیین وضعیت حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه/ رساله ✓
۳۹	وجود نظام انگیزشی در به‌اشتراک‌گذاری پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها ✓
۴۰	دسترسی آزاد برای توسعه حرفه علمی نویسنده مفید است. ✓
۴۱	استفاده از فناوری اطلاعات ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه/ رساله را آسان می‌کند. ✓
۴۲	آگاهی از جنبش دسترسی آزاد موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ✓
۴۳	انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد. ✓
۴۴	دسترسی آزاد درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/ رساله را بهبود می‌بخشد. ✓
۴۵	دسترسی آزاد امکان دستیابی به اهداف بلندمدت نویسنده را فراهم می‌آورد. ✓
۴۶	تمایل افرادی که برای نویسنده مهم هستند به انتشار پایان‌نامه/ رساله نویسنده، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ✓
۴۷	داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ✓
۴۸	وجود قوانین و مقررات مقابله با تقلب علمی ✓
۴۹	دسترسی آزاد احساس دانشمند بودن برای نویسنده ایجاد می‌کند. ✓
۵۰	نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند. ✓
۵۱	داشتن اعتماد به نفس برای جست‌وجوی اطلاعات علمی در اینترنت موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ✓
۵۲	حمایت مالی یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/ رساله به صورت دسترسی آزاد است. ✓
۵۳	ثبات سیاست‌ها در زمینه انتشار اطلاعات علمی در کشور ✓
۵۴	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد سرعت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد. ✓
۵۵	توانایی انتشار پایان‌نامه/ رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم. ✓
۵۶	داشتن اعتماد به نفس برای طراحی وب‌سایت شخصی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ✓

پیش‌برنده بازدارنده دوسویه

ردیف شرح عامل

- ۵۷ با دسترسی آزاد پایان‌نامه/ رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه شود. ✓
- ۵۸ الزام بخش خصولتی، مانند دانشگاه آزاد اسلامی، برای ایجاد امکان دسترسی آزاد ✓
- ۵۹ انتشار در پایگاه دسترسی آزاد برای نویسنده آسان است. ✓
- ۶۰ یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/ رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است. ✓
- ۶۱ با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله نویسنده ممکن است به‌عنوان یک پژوهش اصیل علمی معرفی گردد. ✓
- ۶۲ دسترسی آزاد استفاده ارزشمند از زمان را فراهم می‌کند. ✓
- ۶۳ وجود حمایت‌های مالی مناسب و کافی ✓
- ۶۴ حقوق مادی مؤسسه در دسترسی آزاد به پایان‌نامه/ رساله از بین می‌رود. ✓
- ۶۵ مؤسسه من فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را ترویج می‌کند. ✓
- ۶۶ با دسترسی آزاد، کپی‌برداری و استفاده از پایان‌نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده آن افزایش می‌یابد. ✓
- ۶۷ حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود. ✓
- ۶۸ حمایت از مراکز انتشاردهنده اطلاعات علمی مانند «ایراندک» ✓
- ۶۹ عدم وجود دستورالعمل‌های جامع در زمینه انتشار تمام متن پایان‌نامه/ رساله‌ها ✓

براساس نتایج به‌دست آمده ۴۸ عامل پیش‌برنده، ۹ عامل بازدارنده و ۱۲ عامل که تأثیر دوسویه بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها دارند، شناسایی شد. مؤسسات آموزشی و پژوهشی می‌توانند با تأکید بر عوامل پیش‌برنده، دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را توسعه بخشند. آن‌ها همچنین می‌توانند با رفع عوامل بازدارنده، امکان ارتقا و بهبود دسترسی آزاد به آن‌ها را فراهم نمایند. جدول ۵، دسته‌بندی نهایی عوامل شناسایی شده را در ۱۱ دسته نشان می‌دهد.

جدول ۵. عوامل کلیدی مؤثر بر دسترسی آزاد به تمام‌متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

ردیف عامل	معیار
۱	قوانین و مقررات
	<ul style="list-style-type: none"> ◇ ثبات سیاست‌ها در زمینه انتشار اطلاعات علمی در کشور ◇ الزام مؤسسه تأمین‌کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ◇ آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدیدآوران پایان‌نامه/ رساله موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ انتشار در پایگاه دسترسی آزاد سرعت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد. ◇ با دسترسی آزاد کپی‌برداری و استفاده از پایان‌نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده آن افزایش می‌یابد. ◇ با دسترسی آزاد پایان‌نامه/ رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه شود. ◇ با دسترسی آزاد پایان‌نامه/ رساله نویسنده ممکن است به‌عنوان یک پژوهش‌اصیل علمی معرفی گردد. ◇ حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود. ◇ نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند. ◇ حقوق مادی دانشگاه در دسترسی آزاد به پایان‌نامه از بین می‌رود. ◇ بخشی از حقوق معنوی صاحبان حق تألیف در پایگاه‌های دسترسی آزاد نقض می‌شود.
۲	تأثیر اجتماعی
	<ul style="list-style-type: none"> ◇ تمایل افرادی که برای نویسنده مهم هستند به انتشار پایان‌نامه/ رساله نویسنده بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ◇ تمایل افراد مافوق نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. ◇ تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.
۳	فناوری اطلاعات
	<ul style="list-style-type: none"> ◇ استفاده از فناوری اطلاعات ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه/ رساله را آسان می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا امکان انجام پژوهش‌های عمیق‌تر را فراهم می‌آورد. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را سرعت می‌بخشد. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها ایجاد می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را بیشتر می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات بهره‌وری انتشار را بیشتر می‌کند. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک بگذارد. ◇ استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا امکان انجام پژوهش‌های عمیق‌تر را فراهم می‌آورد. ◇ با استفاده از فناوری اطلاعات بازخورد خوانندگان آسان‌تر کسب می‌شود.

ردیف	عامل	معیار
۴	اعتبار نویسنده	<ul style="list-style-type: none"> ◇ دسترسی آزاد احساس دانشمند بودن ایجاد می‌کند. ◇ دسترسی آزاد پایان‌نامه/ رساله نویسنده را مشهور می‌کند. ◇ دسترسی آزاد اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد.
۵	مشاهده‌پذیری	<ul style="list-style-type: none"> ◇ دسترسی آزاد دسترسی به پایان‌نامه/ رساله را آسان‌تر می‌کند. ◇ دسترسی آزاد تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد. ◇ دسترسی آزاد وسعت دسترسی به پایان‌نامه/ رساله به وجود می‌آورد. ◇ دسترسی آزاد تأثیر پایان‌نامه/ رساله را افزایش می‌دهد. ◇ دسترسی آزاد درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/ رساله را افزایش می‌دهد.
۶	آگاهی ادراکی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ آگاهی از این‌که استفاده از پایان‌نامه/ رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه می‌دهد. ◇ آگاهی از پایگاه‌های دسترسی آزاد موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی از جنبش دسترسی آزاد موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و تقلب در تهیه آثار علمی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی نویسنده از نظام ثبتی اثر علمی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدیدآوران پایان‌نامه/ رساله، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۷	نگرش نسبت به دسترسی آزاد	<ul style="list-style-type: none"> ◇ انتشار اثر در پایگاه دسترسی آزاد یک ایده خوب است. ◇ انتشار در پایگاه دسترسی آزاد پایان‌نامه/ رساله را جالب‌تر می‌سازد. ◇ انتشار در پایگاه دسترسی آزاد برای نویسنده آسان است. ◇ انتشار در پایگاه دسترسی آزاد برای جامعه علمی مفید است.
۸	خودباوری در انتشار دانش	<ul style="list-style-type: none"> ◇ داشتن اعتمادبه‌نفس برای جست‌وجوی اطلاعات علمی در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ داشتن اعتمادبه‌نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ داشتن اعتمادبه‌نفس برای طراحی وب‌سایت شخصی موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. ◇ تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد. ◇ توانایی انتشار پایان‌نامه/ رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم. ◇ یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/ رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است. ◇ دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت آسان است.
۹	کنترل‌پذیری	<ul style="list-style-type: none"> ◇ حمایت مالی، یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/ رساله به صورت دسترسی آزاد است. ◇ سیاست‌های انتشار مؤسسه بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.
۱۰	سازگاری ادراکی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد.
۱۱	فرهنگ	<ul style="list-style-type: none"> ◇ سازمان من فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را ترویج می‌کند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

بر پایه آنچه که در بخش پیشین مقاله اشاره شد، عوامل کلیدی مؤثر بر دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در ادامه تشریح شده است.

۵-۱. قوانین و مقررات

طبق نتایج به دست آمده از نتایج پژوهش، قوانین و مقررات دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تأثیرگذار است. این است که به منظور توسعه دسترسی آزاد، وضع قوانین و مقرراتی که از دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و همچنین، حقوق نویسندگان در دسترسی آزاد به اثر حمایت نماید، الزامی است. در دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها برای نویسندگان نگرانی‌هایی در زمینه کپی برداری از آنها، نقض حقوق مادی و معنوی اثر و سرقت علمی وجود دارد. (Alsalmi, Liew and Chawner (2014)، با تأکید بر نگرانی نویسندگان از سرقت علمی و نیز (Samrgandi (2014 و Dulle, Minish-Majanja and Cloete (2010) با تأکید بر نگرانی نویسندگان از نقض حقوق مادی و معنوی آثار، این دو عامل را از جمله موانع مهم دسترسی آزاد انتشارات علمی مطرح نموده و لزوم وجود قوانین و مقررات مناسب در این زمینه را مورد توجه قرار داده‌اند. برای غلبه بر نگرانی‌های مذکور، مؤسسات آموزشی و پژوهشی باید با آگاهی دانشجویان و پژوهشگران از قوانین و مقررات موجود در این زمینه که از طرف وزارت «عتف» وضع و ابلاغ شده، (مانند آیین‌نامه و دستورالعمل حمایت از پدیدآوران پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی)، این نگرانی‌ها را رفع نمایند. مؤسسات آموزشی و پژوهشی همچنین، برای جلوگیری از تقلب از آثار دانشجویان می‌توانند زمان دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را محدود نموده یا از خود دانشجویان هنگام ارائه پایان‌نامه یا رساله درباره محدودیت احتمالی برای زمان دسترسی سؤال نمایند. همچنین، می‌توان از نرم‌افزارهای کشف تقلب در آثار علمی بهره برد.

۵-۲. تأثیر اجتماعی

در زمینه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها عامل تأثیر بین فردی (اجتماعی) پیشنهاد و بررسی گردید. تأثیر اجتماعی به حدی اشاره می‌کند که یک نویسنده درک می‌کند که بیشتر افرادی که برای وی مهم هستند، از وی می‌خواهند که پایان‌نامه یا

رساله‌اش را به صورت دسترسی آزاد نشر دهد و تمایل این افراد بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌های نویسنده تأثیر می‌گذارد. تأثیر بین فردی شامل افراد مافوق نویسنده، همکاران نویسنده و افرادی است که برای نویسنده مهم هستند. طبق نتایج پژوهش، تأثیر اجتماعی بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تأثیر می‌گذارد. این موضوع در مطالعاتی نظیر (Samrgandi (2014؛ Park (2007؛ Dulle, Minish-Majanja and Cloete (2010) مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. بر پایه این نتایج و به منظور بهبود و توسعه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، رؤسای مؤسسات آموزشی و پژوهشی می‌بایست اقداماتی مانند ترویج فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در مؤسسات انجام دهند. مؤسسات آموزشی و پژوهشی نیز می‌توانند برنامه‌های دسترسی آزاد را به شکل سخنرانی ارتقا دهند. این برنامه‌ها آگاهی و دانش دانشجویان را در مورد مزیت‌های دسترسی آزاد افزایش خواهد داد. در عین حال، دانشجویان درباره چگونگی استفاده از این نوع نرم‌افزار انتشار و چگونگی دستیابی به کارهای علمی که در این فرمت در دسترس هستند، آموزش داده خواهند شد. از دیگر اقدامات قابل انجام، الزام دانشجویان به در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایشان است. در این زمینه «وزارت عتف» آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آن‌ها را وضع و به مؤسسات آموزشی پژوهشی ابلاغ نموده است.

۳-۵. فناوری اطلاعات

استفاده از فناوری اطلاعات به حدی اشاره می‌کند که یک پژوهشگر اعتقاد دارد: استفاده از فناوری اطلاعات دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند، فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را بهبود می‌بخشد، یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها ایجاد می‌کند، ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را بهبود می‌بخشد، سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را بیشتر می‌کند، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد، کنترل بیشتری برای نویسنده در فرایند انتشار به وجود می‌آورد و بهره‌وری آن را بالا می‌برد. تأکید بر نقش فناوری اطلاعات در تسهیل دسترسی آزاد انتشارات در مطالعات متعددی مورد اشاره قرار گرفته است که برخی از این مطالعات عبارت‌اند از: Samrgandi (2014)، Park (2007)، Dulle, Minish-Majanja and Cloete, Alsalmi, Liew and Chawner (2014)، Mellor (2016) و (2010).

۴-۵. اعتبار نویسنده

نتایج به‌دست آمده از پژوهش نشان داد که دسترسی آزاد می‌تواند اعتبار نویسنده را افزایش دهد، احساس دانشمند بودن برای نویسنده ایجاد کند و پایان‌نامه/ رساله وی را مشهور سازد. افزایش اعتبار و مشهور شدن نویسندگانِ پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به‌عنوان عامل انگیزشی برای آن‌ها محسوب می‌شود و آن‌ها را به در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایشان تشویق می‌کند. اعضای هیئت علمی به‌منظور افزایش اعتبار علمی خود به‌عنوان یک هدف می‌توانند آثار علمی خود را در پایگاه‌های نشر دسترسی آزاد انتشار دهند. این موضوع در مطالعاتی نظیر (Samrgandi (2014) و Park (2007) مورد توجه و تأکید قرار گرفته است.

۵-۵. مشاهده‌پذیری

مشاهده‌پذیری حدی است که یک پژوهشگر اعتقاد دارد دسترسی آزاد، مشاهده‌پذیری پایان‌نامه و رساله‌ها را افزایش می‌بخشد و دسترسی به آن‌ها را آسان‌تر می‌کند. همچنین، تأثیر پایان‌نامه و رساله‌ها و تعداد خوانندگان آن‌ها را افزایش می‌دهد. مشاهده‌پذیری باید یک ویژگی معمول و یک مزیت برای مؤسسات آموزشی و پژوهشی در نظر گرفته شود. طبق نتایج به‌دست آمده از نظرات اعضای پنل «دلفی» دسترسی آزاد مشاهده‌پذیری پایان‌نامه و رساله‌ها را افزایش می‌دهد و مشاهده وسیع‌تر و بیشتری برای اثر به‌وجود می‌آورد. در مطالعات گذشته نظیر (Samrgandi (2014)، Park (2007)، و Ruiz-Pérez (2017) نیز این تأثیر نشان داده شده است.

۶-۵. آگاهی ادراکی

در تعریف دسترسی آزاد لازم است نویسندگان مواردی مانند دسترسی رایگان، قوانین مربوط به حق تألیف نویسنده و قانون مالکیت فکری، پایگاه‌های دسترسی آزاد، نظام ثبتی اثر علمی، قوانین پیشگیری و تقلب در تهیه آثار علمی، و آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدیدآوران پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها آگاهی و دانش لازم را کسب نمایند. نتایج پژوهش نشان داد که آگاهی نویسندگانِ پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در موارد ذکر شده بر دسترسی آزاد به این منابع تأثیرگذار است. نتایج پژوهش‌های پیشین مانند Björk (2004) نیز نشان می‌دهد که آگاهی کلی در مورد انتشارات دسترسی آزاد در دستیابی موفق و وسیع به کانال‌های دسترسی آزاد بسیار مهم است. «فوستر و گیونز» نیز به نتایج مشابهی دست

یافته و دلیل اصلی اعضای هیئت علمی را برای این که اثر علمی‌شان را در پایگاه‌های دسترسی آزاد منتشر نمی‌کنند، نداشتن دانش کافی در مورد پایگاه‌های دسترسی آزاد از لحاظ مفهوم، وظیفه، و مزیت‌های شغلی می‌دانند (Foster and Gibbons 2005). از دیگر مطالعات در این زمینه می‌توان به مطالعاتی نظیر (Dulle, Minish-Majanja and Park (2007)، (Cloete (2010)، (Ruiz-Pérez (2017) اشاره نمود. در هر صورت داشتن آگاهی کافی در این زمینه به بهبود دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها کمک می‌کند.

۷-۵. نگرش به دسترسی آزاد

اگر دانشجویان به دسترسی آزاد نگرشی مثبت داشته باشند و دسترسی آزاد از نظر آن‌ها آسان، جالب و مفید باشد، تمایل بیشتری بر در دسترس قرار دادن آزاد پایان‌نامه‌ها و رساله‌های خود خواهند داشت. موضوع نگرش نسبت به دسترسی آزاد و نقش آن در مطالعات متعدد پیشین نیز مورد توجه قرار گرفته است که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: (Park (2007، (Dulle, Minish-Majanja and Cloete (2010، (Andreoli-Versbach and Mueller-؛ (Langer (2014) و (Ruiz-Pérez (2017). در زمینه نگرش به دسترسی آزاد آگاهی و دانش درک‌شده دانشجویان درباره دسترسی آزاد، منفعت شغلی که آن‌ها از دسترسی آزاد کسب می‌کنند، مشاهده‌پذیری، اعتبار درک‌شده از دسترسی آزاد و فناوری اطلاعات به کاررفته در این زمینه می‌تواند بر نگرش نویسندگان نسبت به دسترسی آزاد تأثیر بگذارد.

۸-۵. خودباوری در انتشار دانش

برای این که پژوهشگران به محتوای علمی در اینترنت دسترسی داشته باشند یا بخواهند اثر علمی خود را در پایگاه‌های دسترسی آزاد منتشر نمایند، لازم است که در این زمینه دارای مهارت‌های لازم باشند. این دیدگاه توسط (Wang and Su (2007 نیز پشتیبانی می‌شود که بیان نموده برای بهره‌گیری از پایگاه‌های دسترسی آزاد، خوانندگان باید اطلاعات و مهارت‌های کامپیوتری خود را بهبود ببخشند. از دیگر مطالعاتی که موضوع خودباوری را مورد توجه قرار دادند، عبارت‌اند از (Dulle, Minish-Majanja and Park (2007) و (Cloete (2010). طبق نظر اعضای پنل داشتن توانایی و مهارت لازم برای انتشار به صورت دسترسی آزاد، داشتن اعتماد به نفس برای جست‌وجوی اطلاعات علمی در اینترنت، داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت، آسانی یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در پایگاه‌های دسترسی آزاد بر انتشار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

به صورت دسترسی آزاد تأثیرگذار است.

۹-۵. کنترل پذیری

کنترل‌پذیری حدی است که نویسنده، کنترل بیرونی را درک می‌کند. کنترل بیرونی بر ترجیحات و اولویت‌های نویسنده برای در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تأثیر می‌گذارد. در دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، منابع مالی و زیرساخت‌هایی که شامل سیاست‌ها و مقررات انتشار مؤسسه هستند، نقش مهمی در اولویت‌های نویسنده برای انتشار به صورت دسترسی آزاد دارند. موضوع کنترل‌پذیری در مطالعات متعددی مورد تأکید قرار گرفته است که برخی از این مطالعات عبارت‌اند از: (2014) Samrgandi؛ (2007) Park؛ (2014) Andreoli-Versbach and Mueller-Langer؛ (2020) Mueller-Langer, Scheufen and Waelbroeck. اصلاح سیاست‌ها و حمایت مالی مؤسسات آموزشی و پژوهشی می‌تواند فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به صورت دسترسی آزاد را توسعه ببخشند.

۱۰-۵. سازگاری ادراکی

سازگاری ادراکی به حدی اشاره می‌کند که یک پژوهشگر معتقد است پایگاه دسترسی آزاد با رشته تخصصی فرد و علاقه علمی وی سازگاری دارد. نتایج پژوهش نشان دادند که سازگاری پایگاه دسترسی آزاد یک عامل برای در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها توسط اعضای هیئت علمی است. سازگاری ادراکی در مطالعه (2007) Park نیز مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. مؤسسات آموزشی پژوهشی هر قدر بتوانند در زمینه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، پایگاه‌های تخصصی به وجود بیاورند، دانشجویان و اعضای هیئت علمی تمایل بیشتری به در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها خواهند داشت. نتیجه این که ایجاد پایگاه‌های تخصصی دسترسی آزاد، دسترسی آزاد را بهبود می‌بخشد.

۱۱-۵. فرهنگ

فرهنگ سازمانی نیز عامل دیگری است که می‌تواند دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را بهبود ببخشد. فرهنگ به عنوان عاملی مهم در بحث دسترسی آزاد انتشارات علمی در مطالعه (2010) Dulle, Minish-Majanja and Cloete شناسایی شده است. رؤسای مؤسسات آموزشی و پژوهشی می‌بایست سیاست‌ها و خط‌مشی‌های سازمانی خود را

در زمینه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اصلاح کنند و فرهنگ دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را در بین اعضای هیئت علمی و دانشجویان ترویج دهند.

۶. پیشنهادهایی در زمینه راهکارهای اجرایی

- ◇ وضع قوانین و مقرراتی که از دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، کپی برداری از آثار، پیشگیری از نقض حقوق مادی و معنوی آثار و سرقت علمی حمایت نماید.
- ◇ اجرای برنامه‌هایی برای ترویج فرهنگ دسترسی آزاد به اطلاعات علمی توسط مؤسسات، انجمن‌های علمی، نهادهای ترویج علم به صورت عمومی و اختصاصی از طریق برگزاری نشست‌های علمی، شبکه‌های اجتماعی و صدا و سیما و مانند آن با هدف گسترش فرهنگ دسترسی آزاد به اطلاعات علمی.
- ◇ مؤسسات آموزشی و پژوهشی به منظور افزایش دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها می‌بایست زیرساخت‌های فناوری مؤسسه خود را بهبود بخشند و از آخرین دستاوردهای فنی در این زمینه بهره ببرند. همچنین، می‌توان از ابزارهای قابل حمل نظیر تبلت و گوشی برای خواندن انتشارات دسترسی آزاد استفاده شود. بدین ترتیب، انتشارات دسترسی آزاد در هر مکانی به آسانی قابل استفاده خواهند بود.
- ◇ مؤسسات آموزشی و پژوهشی باید امکانات لازم را برای مشاهده پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها افزایش دهند و اقداماتی مانند مشاهده‌پذیری الکترونیکی (تبدیل نسخه فیزیکی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به نسخه الکترونیکی) را فراهم آورند و با اقداماتی مانند بهبود زیرساخت‌های فنی سایت دانشگاه و الزام دانشجویان به بارگذاری پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایشان در سایت دانشگاه به این فرایند کمک کنند. دولت و «وزارت عتف» باید دسترسی آزاد را تشویق کنند. دانشگاه‌ها نیز نقش مهمی در ارتقای انتشارات به صورت دسترسی آزاد دارند. سیاست‌گذاران دانشگاه‌ها می‌توانند دسترسی آزاد را از طریق وبسایت دانشگاه برای دانشجویان فراهم آورند.
- ◇ مؤسسات آموزشی و پژوهشی باید آگاهی و دانش فنی دانشجویان و اعضای هیئت علمی خود را در زمینه دسترسی آزاد بهبود بخشند تا ادراک مثبت آن‌ها از دسترسی آزاد افزایش یابد. هرچه دانشجویان نسبت به دسترسی آزاد نگرشی مثبت داشته باشند، تمایل بیشتری به در دسترس قرار دادن آزاد پایان‌نامه‌ها و رساله‌های خود خواهند داشت.

فهرست منابع

- سعادت، رسول. ۱۳۸۷. مجلات دسترسی آزاد: مفاهیم و کاربرد. فصلنامه کتاب ۸۵: ۱۲۷-۱۴۵.
- علیدوستی، سیروس. ۱۳۸۵. روش دلفی: مبانی، مراحل، و نمونه‌هایی از کاربرد. فصلنامه مدیریت و توسعه ۸ (۴): ۲۳-۸.

References

- Alsalmi, Jamal Mattar, Chern Li Liew, and Brenda Chawner. 2014. The influence of contextual factors on the adoption and development of Electronic Theses and Dissertations (ETD) programmes in the Arab Gulf States. *Library Management* 35355-363 : (4/5) .
- Andreoli-Versbach, Patrick, and Frank Mueller-Langer. 2014. Open access to data: An ideal professed but not practised. *Research Policy* 431621-1633 : (9) .
- Björk, Bo-Christer 2004.. Open access to scientific publications—an analysis of the barriers to change. *Information research* 9 (2): 150-170
- _____. 2016 .. The open access movement at a crossroads—are the big publishers and academic social media taking over? *Learned Publishing* 29 (1): 131-134.
- Borrego, Ángel 2017.. Institutional repositories versus ResearchGate: The depositing habits of Spanish researchers. *Learned publishing* 185-192 : (3) 30 .
- Bethesda, Declaración. 2003. *Bethesda statement on open access publishing*. In Meeting on Open Access Publishing. Maryland 11, 2003.
- Crotty, David 2017. Study Suggests Publisher Public Access Outpacing Open Access; Gold OA Decreases Citation Performance. Scholarly Kitchie. <https://br.pinterest.com/pin/545005992398401294/> (accessed November 11, 2020).
- Chan, Leslie, Darius Cuplinskas, Michael Eisen, Fred Friend, Yana Genova, Jean-Claude Guédon, Melissa Hagemann et al. 2002. Budapest open access initiative. ARL Bimonthly. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tid/page/5833> (accessed November 11, 2020)
- Dulle, Frankwell W., M. K. Minish-Majanja, and L. M. Cloete. 2010. Factors influencing the adoption of open access scholarly communication in Tanzanian public universities. In *World library and information congress: 76th IFLA general conference and assembly*. 10-15. Gothenburg, Sweden.
- Enserink, Martin. 2016 . In dramatic statement, European leaders call for 'immediate' open access to all scientific papers by 2020. *Science*. [https://www.sciencemag.org/news/2016/05/dramatic-statement-european-leaders-call-immediate-open-access-all-scientific-papers#:~:text=EU%20Competitiveness%20Council-,In%20dramatic%20statement%2C%20European%20leaders%20call%20for%20'immediate'%20open,all%20scientific%20papers%20by%202020&text=In%20what%20European%20science%20chief,%2Daccess%20\(OA\)%20target.](https://www.sciencemag.org/news/2016/05/dramatic-statement-european-leaders-call-immediate-open-access-all-scientific-papers#:~:text=EU%20Competitiveness%20Council-,In%20dramatic%20statement%2C%20European%20leaders%20call%20for%20'immediate'%20open,all%20scientific%20papers%20by%202020&text=In%20what%20European%20science%20chief,%2Daccess%20(OA)%20target.) (accessed November 11, 2020)
- European Commission. 2012. Towards Better Access to Scientific Information: Boosting the Benefits of Public Investments in Research. Brussels: European Commission.
- Foster, Nancy Fried, and Susan Gibbons. 2005. Understanding faculty to improve content recruitment for institutional repositories. *Online Submission* 11 (1): 1-11.
- Fuchs, Christian, and Marisol Sandoval. 2013. The diamond model of open access publishing: unions and the publishing world need to take non-commercial, non-profit open access serious. *TripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society* 11428-443 : (2) .
- Gaule, Patrick, and Nicolas Maystre. 2011 . Getting cited: Does open access help? *Research Policy* 40

- 1332-1338 :(10).
- Jamali, Hamid R. 2017. Copyright compliance and infringement in Research Gate full-text journal articles. *Scientometrics* 112241-254 :(1) .
- Jubb, Michael, A. Plume, S. Oeben, L. Brammer, R. Johnson, C. Bütün, and S. Pinfield. 2017. *Monitoring the transition to open access*. United Kingdom: Universities UK.
- Laakso, Mikael, and Andrea Polonioli. 2018 . Open access in ethics research: an analysis of open access availability and author self-archiving behaviour in light of journal copyright restrictions. *Scientometrics* 116291-317 :(1) .
- Lawson, Stuart. 2018. Report on offset agreements: evaluating current Jisc Collections deals. Year 3–evaluating 2017 deals. <http://eprints.rclis.org/33909/1/offsetting-report-3.pdf> (accessed November 11, 2020)
- Martín-Martín, Alberto, Rodrigo Costas, Thed van Leeuwen, and Emilio Delgado López-Cózar. 2018. Evidence of open access of scientific publications in Google Scholar: A large-scale analysis. *Journal of Informetrics* 819-841 :(3) 12 .
- Mellor, D. 2016. Rewarding transparent and reproducible scholarship. In 8th Conference on Open Access Scholarly Publishing. <https://osf.io/6wsc2/wiki/home/> (accessed Nov. 11, 2020)
- Merriam-Webster. 2001. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary. *Advocate [Internet. www.merriam-webster.com/dictionary*. (accessed Jan. 31, 2013)
- Mueller-Langer, Frank, Marc Scheufen, and Patrick Waelbroeck. 2020. Does online access promote research in developing countries? Empirical evidence from article-level data. *Research Policy* 49 (2): 103886.
- Park, Ji-Hong. 2007 . Factors influencing the adoption of open access publishing. Dissertation. Doctor of Philosophy in Information Science and Technology in the Graduate School of Syracuse University, Syracuse University.
- Ruiz-Pérez, Sergio. 2017. Drivers and barriers for open access publishing: from soap data 2010 to wos data 2016. Doctoral dissertation. University of Granada. Information and Communication Department. <https://digibug.ugr.es/bitstream/handle/10481/47637/26755129.pdf?sequence=6&isAllowed=y> (accessed November 11, 2020)
- Samrgandi, Najwa H. 2014. *Factors influencing dissertation authors' decisions to publish in open access*. Moon Township :Robert Morris University.
- Wang, Xuemao, and Chang Su. 2007 . Open access-philosophy, policy and practice: A comparative study. *Chinese Librarianship: An International Electronic Journal* 23: 7-30.

فرهاد شیرانی

دانش‌آموخته رشته مدیریت، گرایش مدیریت دانش، از دانشگاه تکنولوژی مالزی (یوتی‌ام) است. ایشان هم‌اکنون استادیار پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) است.

مدیریت دانش، مدیریت اطلاعات، آرشیوهای الکترونیکی، کارآفرینی اطلاعات، و کسب و کارهای دانش‌بنیان از جمله علایق پژوهشی ایشان است.

هانیه هدایی

دانش‌آموخته رشته رشته مدیریت گرایش بازرگانی در مقطع کارشناسی ارشد از دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز است. سازمان یادگیرنده، نوآوری سازمانی، اشتراک دانش و اطلاعات از جمله علایق پژوهشی وی است.

لیلا نامداریان

دانش‌آموخته دکتری تخصصی از دانشگاه تربیت مدرس در رشته سیاست‌گذاری علم و فناوری است. ایشان هم‌اکنون استادیار گروه سیاست‌اطلاعات در پژوهشکده جامعه و اطلاعات است. آینده‌پژوهی، سیاست‌گذاری علم و فناوری، بازمهندسی فرایندهای کسب‌وکار، برنامه‌ریزی استراتژیک، نظام ملی نوآوری، علم‌سنجی، ارزیابی علم و تکنولوژی، و مدیریت دانش سازمانی از جمله علایق پژوهشی وی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی